

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Metropolizacja w konurbacji górnośląskiej

Author: Alicja Szajnowska-Wysocka, Elżbieta Zuzańska-Żyśko

Citation style: Szajnowska-Wysocka Alicja, Zuzańska-Żyśko Elżbieta. (2013). Metropolizacja w konurbacji górnośląskiej. "Geographia. Studia et Dissertationes " (T. 35 (2013), s. 69-90).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ALICJA SZAJNOWSKA-WYSOCKA,
ELŻBIETA ZUZAŃSKA-ŻYŚKO*

Metropolizacja w konurbacji górnośląskiej

Zarys treści

Artykuł jest próbą zaprezentowania procesów metropolizacji w konurbacji górnośląskiej. Ma zarysować uwarunkowania kształtowania się „metropolii” przez ukazanie bazy instytucjonalnej poziomu metropolitalnego w konurbacji górnośląskiej aspirującej do metropolii „Silesia”.

Tekst składa się z dwu części. W pierwszej przedstawiono założenia teoretyczne i metodyczne, wyjaśniono podstawowe pojęcia oraz scharakteryzowano obszar badań na tle innych obszarów metropolitalnych w Polsce. W drugiej części artykułu omówiono pierwsze próby upodmiotowienia się instytucji metropolitalnych o charakterze związków komunalnych w konurbacji górnośląskiej oraz przeanalizowano bazę instytucjonalną poziomu metropolitalnego.

W konurbacji górnośląskiej baza instytucjonalna jest jeszcze słabo rozwinięta w porównaniu z jej możliwościami rozwojowymi. Procesy metropolitalne dopiero kształtują się na tym obszarze. Instytucje poziomu metropolitalnego są rozproszone w wielu miastach, co wynika z policentryczności układu osadniczego o genezie konurbacji oraz z wczesnej fazy metropolizacji na tym obszarze. Metropolitalna baza instytucjonalna najlepiej rozwinięta w Katowicach w pozostałych miastach jest słabo zaznaczona.

Wprowadzenie

Współczesne zmiany na świecie związane ze zmianami technologicznymi, mobilnością przestrzenną ludności, przepływem dóbr i kapitału, świadczą o nowej fazie rozwoju i globalizacji gospodarki. Odpowiedzią na te procesy jest zjawisko metropolizacji, traktowane jako kolejna, nowa faza urbanizacji (Liszewski, 2008; Szymańska, 2009).

* Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, ul. Będzińska 60, 41-200 Sosnowiec.

Metropolizacja, obecnie bardzo zdynamizowana globalizacją, różni się ilościowo i jakościowo od wcześniejszych etapów urbanizacyjnych, gdyż zanika zasada hierarchicznej organizacji przestrzennej w ujęciu W. Christallera (1933), słabnie siła oddziaływania „potencjału” odległości fizycznej ośrodka oraz rosną powiązania sieciowe między odległymi metropoliami (Jałowicki, 2000; Szajnowska-Wysocka, 2011).

Metropolizacja jest pojęciem bardzo złożonym. Metropolitalny oznacza związany z metropolią, czyli z obszarem nowoczesnym o randze światowej. Pojęcie to odnosi się do pewnej kategorii przestrzeni, międzynarodowych przedsiębiorstw, koncernów, instytucji o znaczeniu globalnym, a więc ogólnosiwiatowym. W ujęciu ogólnym metropolizację można traktować jako umiędzynarodowienie.

Procesy metropolizacji można rozumieć jako powstawanie nowego typu struktury przestrzennej o randze międzynarodowej (Markowski, Marszał, 2007). Zachodzą one w obszarach metropolitalnych, które są biegunami wzrostu w różnych krajach i częściach świata. Ten system osadniczy skupia światowy potencjał gospodarczy, finansowy, naukowy, kulturalny, przejmuje kierownicze funkcje w zarządzaniu, włącza się w międzynarodowy układ powiązań, współpracy i zależności, a także kopiuje rozwiązania miejskie stworzone w innych metropoliach.

Opracowanie składa się z dwóch części. W pierwszej przedstawiono założenia teoretyczne i metodyczne, wyjaśniono podstawowe pojęcia oraz scharakteryzowano obszar badań na tle innych obszarów metropolitalnych w Polsce. W drugiej części ukazano pierwsze próby upodmiotowienia się instytucji metropolitalnych o charakterze związków komunalnych w konurbacji górnośląskiej oraz przeanalizowano bazę instytucjonalną poziomu metropolitalnego. Wykorzystany w tej części materiał empiryczny pochodzi z badań terenowych, ze stron internetowych różnych instytucji o charakterze metropolitalnym oraz z branżowych portali internetowych. Zakres czasowy bazy instytucyjnej odnosi się do 2010 roku.

Pojęcie metropolii i obszaru metropolitalnego

W literaturze naukowej spotyka się różne definicje metropolii i obszarów metropolitalnych. Nie ulega wątpliwości, że metropolie skupiają zarówno cechy ilościowe, jak i jakościowe. To miasta odznaczające się światowym potencjałem gospodarczym, finansowym, naukowym, a także instytucji kulturalnych, medialnych i siłą władzy (Markowski, Marszał, 2006; Szymańska, 2009). Według W. Maika (2003), są to ważne węzły sieci osadniczej związane z umiędzynarodowieniem zarządzania i konkurencją o kontrolę nad gospodarką światową. Eksportują one swoje idee, rozwiązania i wzorce do innych miast światowych,

odgrywając jednocześnie rolę centrów międzynarodowych, tzw. węzłów globalnych, o określonych powiązaniach komunikacyjnych, organizacyjnych i informacyjnych (Jałowiecki, Szczepański, 2006).

Uwzględniając kryterium ludnościowe, za metropolię uznaje się duże miasto, liczące od 0,5 mln do 1,0 mln mieszkańców lub więcej. Kryterium to dość powszechnie przyjmuje większość badaczy w Polsce (Jałowiecki, 2000; Jałowiecki, Szczepański, 2002; Maik, 2003; Parysek, 2003; Śleszyński, 2003; Zborowski, 2005; Markowski, Marszał, 2006, 2007; Smętkowski, Jałowiecki, Gorzelak, 2009). Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju zakłada, że ośrodek obszaru metropolitalnego w Polsce to miasto liczące ponad 0,3 mln osób, a obszar metropolitalny musi obejmować więcej niż 0,5 mln mieszkańców. W definicjach i opracowaniach UE metropolia ujmowana jest jako aglomeracja miejska (konurbacja), licząca nie mniej niż 0,5 mln mieszkańców, charakteryzująca się natężeniem dojazdów do pracy.

Metropolię muszą również charakteryzować odpowiednie cechy jakościowe. Należy zwrócić uwagę na propozycję P. Soldatosa (1987), który zestawia 10 cech charakterystycznych dla światowej metropolii, a mianowicie:

- 1) importuje zagraniczne czynniki produkcji, jak: inwestycje, towary i usługi oraz siłę roboczą;
- 2) gości międzynarodowe firmy, siedziby i filie międzynarodowych przedsiębiorstw, banków oraz instytucje pozarządowe, naukowe, edukacyjne i uniwersytety, z dużym udziałem studentów obcokrajowców, a także placówki dyplomatyczne;
- 3) eksportuje czynniki produkcji w postaci: przedsiębiorstw, banków i innych instytucji gospodarczych, naukowych, społecznych i kulturalnych;
- 4) włącza się w zagraniczną sieć transportową i komunikacyjną (system autostrad, szybkie koleje i lotniska międzynarodowe);
- 5) intensyfikuje infrastrukturę (międzynarodowy ruch pocztowy, telekomunikacyjny i turystyczny);
- 6) rozwija sektor usług dla zagranicznych klientów: centra kongresowe i wystawiennicze, luksusowe hotele, szkoły międzynarodowe, wysokostandardowe biurowce, międzynarodowe kancelarie prawnicze, międzynarodowe centra i instytuty naukowe;
- 7) skupia środki masowego przekazu o zasięgu międzynarodowym (telewizja, radio, prasa);
- 8) organizuje różnego typu międzynarodowe spotkania: kongresy, wystawy, festiwale, imprezy sportowe i artystyczne z udziałem zagranicznych artystów;
- 9) lokuje instytucje krajowe i regionalne z marką międzynarodową, np. stowarzyszenia i kluby;
- 10) uprawia paradyplomację za pomocą instytucji publicznych lub prywatnych i za pośrednictwem własnych przedstawicielstw w innych miastach zagra-

nicznych (członkostwo w organizacjach międzynarodowych), (Jałowiecki, 1999; Szymańska, 2009).

Położenie geograficzne metropolii powinno sprzyjać otwarciu na świat (Maik, 2003). Winien ją cechować wysoki potencjał edukacyjny, zewnętrzna atrakcyjność turystyczna i dostępność transportowa (Koncepcja..., 2010).

Metropolia stanowi główną składową obszaru metropolitalnego, pod pojęciem którego należy rozumieć wielkomiejski układ osadniczy (monocentryczny lub policentryczny), złożony z wielu jednostek osadniczych oraz terenów o wysokim stopniu zurbanizowania (Markowski, Marszał, 2007). Według S. Liszewskiego (2008), jest to forma wielkiego skupiska miejskiego, która składa się z dwóch biegunów o różnej skali przestrzennej i funkcjonalnej – centrum, gdzie dochodzi do koncentracji funkcji metropolitalnych, oraz obszaru zewnętrznego, w którym zachodzą procesy metropolizacji.

Górnośląski obszar metropolitalny na tle polskich ośrodków metropolitalnych

Uwzględniając badania przeprowadzone w Polsce, a dotyczące obszarów metropolitalnych, T. Markowski i T. Marszał (2006) zaproponowali następującą typologię polskich ośrodków metropolitalnych:

- typ A – Warszawa,
- typ B – Kraków, Trójmiasto,
- typ C – Wrocław i Poznań,
- typ D – Łódź,
- typ E – konurbacja górnośląska (olbrzymi potencjał demograficzny – ponad 3 mln mieszkańców, policentryczny układ osadniczo-urbanistyczny, słabo rozwinięte funkcje metropolitalne, silne procesy modernizacyjne).

Jak wynika z przytoczonej hierarchii polskich ośrodków metropolitalnych, konurbacja górnośląska zajmuje dopiero siódmą pozycję, mimo złożonego układu osadniczo-urbanistycznego i dużego potencjału demograficznego. Nie cechują ją jednak wyraźnie rozwinięte funkcje metropolitalne i wysokiej jakości przestrzeń miejska. Być może w przyszłości obszar ten stanie się „gronem miast” charakteryzującym się podziałem i komplementarnością funkcji, które wykształci funkcjonalny system miejski. Obecnie stanowi zespół miast nietworzący funkcjonalnej całości. Dowodzą tego niewielki stopień integralności w zakresie zagospodarowania przestrzennego, zarządzania i gospodarki komunalnej oraz słabe powiązania transportowe. Miasta te raczej konkurują niż współpracują.

Nieco inaczej system administracyjno-osadniczy przedstawiają badacze IGiPZ PAN (Węclawowicz i in., 2006), stosując podział na główne ośrodki metropolitalne (Warszawa, Gdańsk, Poznań, Wrocław, Kraków), metropolie wymagające restrukturyzacji (Katowice, Łódź) oraz nie w pełni wykształcone lub potencjalne metropolie (Szczecin, Bydgoszcz, Białystok, Lublin).

Próbę zbadania potencjału jakościowego dużych ośrodków miejskich podjęli także M. Smętkowski i in. (2009). W swych badaniach uwzględnili syntetyczny wskaźnik oparty na przychodach najbogatszych firm, liczbie studentów, liczbie miejsc w kinach, korzystających z noclegów oraz liczbie pasażerów w portach lotniczych. Biorąc pod uwagę określone zasady stosowane w metodzie delimitacji, wydzielono obszary metropolitalne Warszawy, konurbacji śląskiej, Krakowa, Poznania, Trójmiasta, Wrocławia i Łodzi.

Z kolei ekspercki projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (2010) wyróżnia dziewięć obszarów metropolitalnych w Polsce, mających możliwości dalszego rozwoju. Są to: Warszawa, konurbacja górnośląska z głównym ośrodkiem – Katowicami, Kraków, Łódź, Trójmiasto, Poznań, Wrocław, Bydgoszcz z Toruniem oraz Szczecin.

Jak wynika z przytoczonych klasyfikacji, największe polskie miasta mają jedynie charakter metropolitalny, który nabywają w miarę stopnia rozwoju funkcji metropolitalnych.

Konurbacja górnośląska jest w specyficznej sytuacji ekonomicznej i społecznej, jaką uruchomiła transformacja systemowa. Stanowi obecnie schyłkowy okręg przemysłowy o tradycyjnych gałęziach przemysłowych (górnictwo, hutnictwo i ciężka chemia), ze skażonym środowiskiem przyrodniczym i zdewastowanym układem osadniczym, a więc słabej jakości przestrzenią, co oddala ją od zbiorowości przyszłych metropolii.

Pod wpływem postępu organizacyjno-technologicznego regiony (ośrodki) przemysłowe ulegają przekształceniom funkcjonalno-przestrzennym (deindustrializacja – likwidacja przemysłu ciężkiego, reindustrializacja – rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, tercjalizacja gospodarki, globalizacja – fuzja przedsiębiorstw i integracja gospodarki). Po reformie ustrojowej w regionach tradycyjnych rozpoczął się wieloetapowy proces restrukturyzacyjny, który ma na celu: zmniejszenie zacofania technologicznego, zwiększenie efektywności wytwarzania, umiędzynarodowienie gospodarki, poprawę poziomu życia ludności i jakości środowiska przyrodniczego (Tkocz, 2001; Szajnowska-Wysocka, 2009). Z procesami restrukturyzacji w sensie funkcjonalnym i przestrzennym wiąże się rewitalizacja przestrzeni miejskiej. W wyniku postępującej restrukturyzacji i modernizacji w regionie śląskim można wyróżnić kilka interesujących przykładów rewitalizacji terenów pogórnicznych (Szajnowska-Wysocka, 2008, 2009).

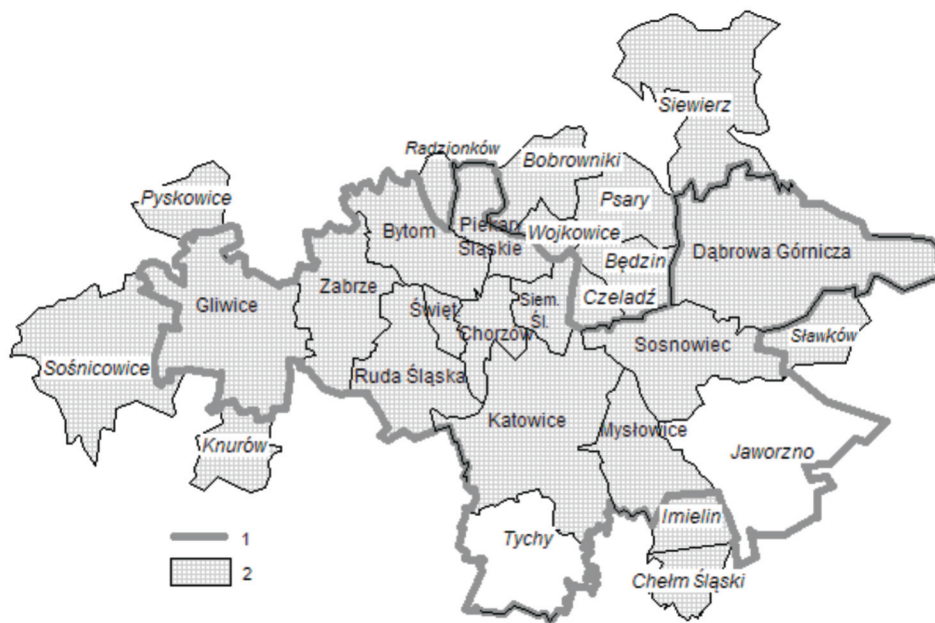
W kierunku metropolizacji

Pomysł ulepszenia, reorganizacji konurbacji górnośląskiej, czyli utworzenia superstruktury miejskiej ma odległą historię. Po drugiej wojnie światowej GOP był prestiżowym regionem przemysłowym kraju, jednak żadne z jego miast, ze względu na tradycyjną monokulturę przemysłową (górnictwo i hutnictwo), nie wykształciło funkcji metropolitalnych, by konkurować z Krakowem czy innymi dużymi ośrodkami w Polsce. Zatem w planach przestrzennego zagospodarowania województwa katowickiego zaczęły powstawać rozmaite modelowe koncepcje kształtowania przestrzeni konurbacji górnośląskiej, np. spójnej „superstruktury” lub odwrotnie – „fragmentujące” konurbację na wyodrębnione jednostki. W latach siedemdziesiątych minionego wieku w konkursie na nowe centrum GOP opracowano koncepcję opartą na heksagonalnym układzie komunikacyjnym, ale nie została ona wdrożona.

Z kolei transformacja postsocjalistyczna nie tylko doprowadziła do zmiany ekonomicznej roli regionu w krajowej gospodarce, ale również do demokratyzacji życia społecznego, która wyzwoliła regionalne i lokalne inicjatywy w postaci strategii, projektów i scenariuszy restrukturyzacji gospodarczej. W procesie formowania się nowego ładu gospodarczo-funkcjonalnego i przestrzennego analizowanego regionu i kształtowania się jego roli w nowej przestrzeni Polski początku XXI wieku uwidacznia się jego sytuacja kryzysowa. Region ów na przełomie XIX i XX wieku był rdzeniem gospodarczym organizacji terytorialnej kraju. Natomiast na przełomie XX i XXI wieku dokonał się zwrot w strukturze polskiej przestrzeni, mianowicie region śląski utracił status obszaru rdzeniowego, więcej – stał się obszarem peryferyjnym, leżącym daleko poza zasięgiem nowego centrum polskiej przestrzeni XXI wieku (wzdłuż Europejskiej Osi Rozwoju XXI wieku: Paryż – Berlin – Poznań – Warszawa – Mińsk – Moskwa; Szajnowska-Wysocka, 1999).

Pierwsza udana próba współpracy na obszarze konurbacji górnośląskiej została zainicjowana w 1991 roku. Założono wówczas Komunalny Związek Komunikacyjny Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (KZK POG). Utworzyło go 11 miast. Związek miał na celu rozwiązanie problemów transportu zbiorowego w sensie organizacyjnym. Był to związek jednozadaniowy, skierowany na ulepszenie komunikacji w miastach konurbacji górnośląskiej. Umożliwił mieszkańcom przejazd na podstawie jednego biletu nawet kilku gmin. Cena biletu była i nadal jest zróżnicowana w zależności od liczby granic przekroczonych miast. Związek w niezmienionej formie, a nawet nazwie funkcjonuje nadal. Obecnie zrzesza on 25 gmin, organizując na ich terenie komunikację z miejscowościami ościennymi. Korzystając z komunikacji organizowanej przez KZK GOP, pasażer może dotrzeć również do miejscowości, które do związku nie należą, jak Tychy czy Mikołów. Zasięg działania związku obejmuje prawie całą aglomerację katowicką i niektóre obszary z nią sąsiadujące, łącznie teren o powierzchni 1,4 tys. km², zamieszkały

przez ponad 2 mln osób. Z transportu komunalnego organizowanego przez związek codziennie korzysta 1,2 mln pasażerów, co stanowi 57% udziału w ruchu (www.kzkgop.pl). Jego zadania zostały rozszerzone o sieć tramwajową. Stara nazwa nie przystaje już do nowej rzeczywistości, ale struktura związku pozwala mu nadal sprawnie funkcjonować, choć wszystko wskazuje na to, że przyjdzie czas na powołanie nowej jego formuły (rys. 1).

Rys. 1. Górnośląski Związek Metropolitalny (GZM) i Komunalny Związek Komunikacyjny Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (KZK GOP) (opracowanie własne):

1 – granica rdzenia obszaru metropolitalnego (GZM), 2 – obszar KZK GOP

Fig. 1. Górnośląski Związek Metropolitalny (GZM) and Komunalny Związek Komunikacyjny Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (KZK GOP), (own elaboration):

1 – the border of the core (the central metropolitan complex – GZM), 2 – area of KZK GOP

Kolejną inicjatywą o szerszym polu działania podjętą na analizowanym obszarze jest powołanie związku miast pod nazwą Górnośląski Związek Metropolitalny (GZM), który w przyszłości ma stanowić podstawę superstruktury miejskiej. Akcesja do UE zainspirowała działania na rzecz utworzenia jednorodnego, wielkiego organizmu miejskiego („Silesia”). Należy pamiętać, że analizowany obszar metropolitalny wykształcił się z systemu osadniczego, jakim jest konurbacja górnośląska, a więc struktury osadniczej złożonej z niezależnych miast (Petryszyn, Zuzańska-Żyśko, 2008). Idea samorządowców przewidywała organizację konurbacji zarządzanej przez „nadburmistrza”, ale z zachowaniem własnej tożsamości i struktury funkcjonalnej poszczególnych miast wobec braku ustawy

administracyjnoprawnej. Taką próbę podjęto pod koniec 2005 roku. Poparcie dla projektu wyraziło 20 gmin Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. Z uwagi na bariery prawne dokument konstytucyjny ostatecznie podpisały w 2007 roku samorządy 14 miast na prawach powiatu (Mościcki, 2007; Hibszer, Petryszyn, Runge, 2008). Związek ten należy traktować jako instytucję o charakterze metropolitalnym, mimo że ma status związku komunalnego. Samorządy podpisały i zaakceptowały statut Górnośląskiego Zespołu Metropolitalnego oraz uchwały strategię rozwoju do 2025 roku (*Strategia...*, 2010), będącą próbą spojrzenia na wszystkie miasta GZM w sposób całościowy. W przyszłości związek ten ma stać się prawnoadministracyjną podstawą superstruktury miejskiej pod nazwą „Silesia”. Według M. Chmielewskiej i A. Szajnowskiej-Wysockiej (2010), na arenie europejskiej konkurencji regionów współcześnie liczą się wielkie metropolie, zatem miasta konurbacji śląskiej samodzielnie nigdy nie miałyby szansy zmierzyć się z wiodącymi metropoliami polskimi i europejskimi. Wspólny potencjał gospodarczy, demograficzny i społeczny zapewni temu obszarowi stosowne miejsce wśród obszarów metropolitalnych w Polsce.

Strukturę Górnośląskiego Związku Metropolitalnego (GZM) tworzą duże i średnie miasta, w skład których wchodzi: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze. Zadaniem GZM miało być wyeliminowanie słabych stron wynikających z małej konkurencyjności poszczególnych miast w stosunku do innych obszarów metropolitalnych w Polsce, zniwelowanie problemów wynikających z restrukturyzacji przemysłu oraz struktury własności mienia komunalnego (Hibszer, Petryszyn, Runge, 2008).

Bez wątpienia struktura ta charakteryzuje się dużym potencjałem ludnościowym, na poziomie 1,95 mln mieszkańców. Cechuje ją też duża gęstość zaludnienia – 2 027 os./km² (Zuzańska-Żyśko, 2012) oraz policentryczny układ osadniczy o silnie zurbanizowanym obszarze. Ośrodki mają status miast na prawach powiatu, a więc są równorzędnymi miastami z punktu widzenia organizacji terytorialnej kraju, tym samym tworzą podobną strukturę administracyjną poziomu powiatowego. Ponadto ośrodki te są kreatorem postępu cywilizacyjnego w regionie, mają największy potencjał ekonomiczny w sensie rynku pracy (*Procesy...*, 2010) i skupiają najważniejsze funkcje decyzyjne, z racji ważnych instytucji regionalnych i ponadregionalnych. Zlokalizowane są w nich główne urzędy, organizacje, uczelnie wyższe i instytucje służby zdrowia o zasięgu krajowym. Miasta te są strategicznymi biegunami rozwoju w regionie i głównymi aktorami tworzących się procesów metropolizacji. Z uwagi na wymienione cechy proponuje się, aby obszar GZM nazywać centralnym zespołem metropolitalnym lub centralnym ośrodkiem metropolitalnym (Zuzańska-Żyśko, 2011).

Jak wynika z badań M. Lackowskiej (2009), związki międzygminne mają zarówno zwolenników, jak i przeciwników. Nie ulega wątpliwości, że inicjatywy podjęte w regionie śląskim są przykładem pozytywnego wymiaru współpracy

międzygminnej jako formy zarządzania w obszarach metropolitalnych. Spośród wszystkich obszarów metropolitalnych w Polsce analizowany cechuje największa liczba związków gminnych.

Potencjał metropolitalny konurbacji górnośląskiej

Warunkiem rozwoju metropolii i tworzenia się obszaru metropolitalnego jest obecność instytucji metropolitalnych, które tworzą funkcje metropolitalne. Z literatury przedmiotu wiemy, że funkcjami metropolitalnymi są funkcje egzogeniczne (wg W. Christallera, ponadregionalne), czyli działalność usługowa najwyższego rzędu, należąca do V sektora reprezentowanego przez następujące instytucje: polityczne, ekonomiczne, finansowe, komunikacyjne, edukacyjne, naukowe, kulturalne, a zwłaszcza instytucje decyzyjne (instytucje kierowania, zarządzania i kontroli w skali międzynarodowej). Należy wyraźnie podkreślić, że o metropolitalnym zakresie określonej funkcji decyduje przede wszystkim jej zasięg (minimum krajowy) oraz powiązania z innymi metropoliami (Markowski, Marszał, 2006). A zatem funkcje metropolitalne to dobra i usługi wyższego rzędu o charakterze ponadregionalnym, głównie krajowym i międzynarodowym (Jałowiecki, 2000; Maik, 2003; Parysek, 2003; Markowski, Marszał, 2006; Jałowiecki, Szczepański, 2002). Szczególnie istotny jest ich charakter decyzyjny i kontrolny. Można je również rozpatrywać przez metropolizację przestrzeni, przenoszenie wzorców architektonicznych, użytkowych i funkcjonalnych z innych metropolii.

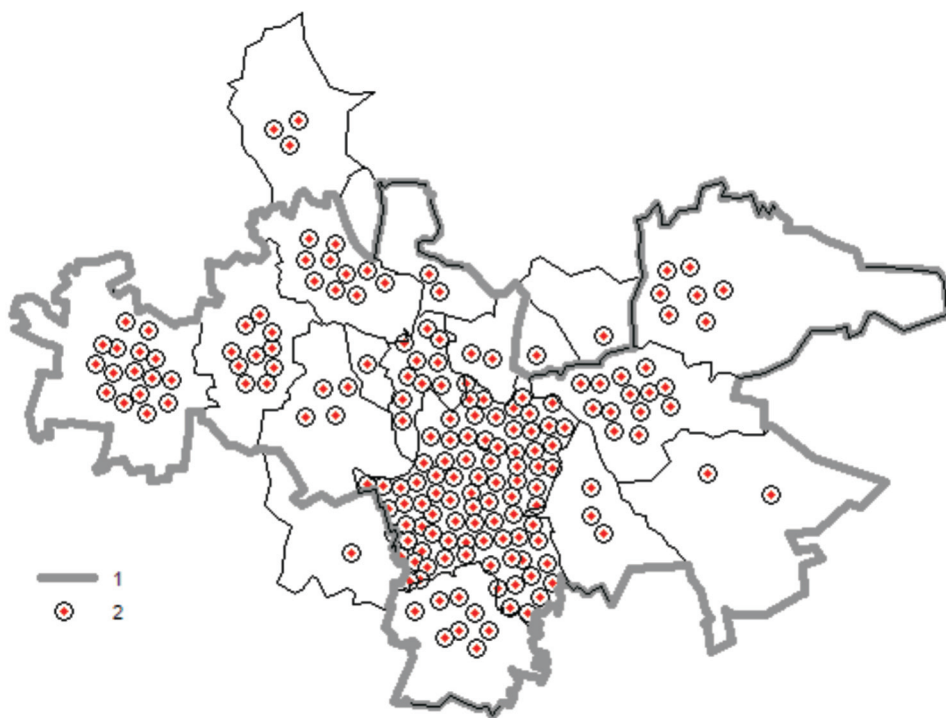
Na etapie diagnozowania metropolizacji w regionie śląskim podjęto próbę monitoringu bazy instytucyjnej niezbędnej do wykształcenia się funkcji metropolitalnych, które są warunkiem koniecznym do zaistnienia metropolii, a ta z kolei uwiarygodni proces metropolizacji i kształtowania się obszaru metropolitalnego. Monitorując bazę instytucji metropolitalnych, wybrano jedynie te kategorie instytucji, których zasięg oddziaływania był co najmniej krajowy bądź międzynarodowy.

Analizę potencjału metropolitalnego przeprowadzono na podstawie bazy instytucyjnej identyfikowanej 11 kategoriami instytucji, które nazwano cechami metropolitalnymi. Zaliczono do nich: 1) ambasady i konsulaty, 2) hotele cztero- i pięciogwiazdkowe, 3) wydarzenia sportowe o zasięgu międzynarodowym, 4) sklepy firmowe światowych marek odzieżowych, 5) salony z ekskluzywnymi markami samochodów, 6) banki (główne siedziby), 7) szkolnictwo wyższe, 8) parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości i centra innowacji, 9) instytucje rozrywkowo-sportowe (parki rozrywki – lunaparki, megacentra handlowe¹, aqua-

¹ Nie brano pod uwagę centrów handlowych typu Plaza, M-1, uznając je za zbyt powszechne.

parki i pola golfowe), 10) szpitale i kliniki specjalistyczne lub instytucje rehabilitacyjne o zasięgu ogólnopolskim, 11) węzły autostradowe (istniejące i w budowie) oraz skrzyżowania ważniejszych dróg krajowych i ekspresowych, a także lotniska w ruchu międzynarodowym. Początkowo za cechę metropolitalną uznano również muzea, jednak w toku analizy stwierdzono, że na badanym obszarze nie mają one charakteru międzynarodowego, a ich oddziaływanie w większości ma zasięg regionalny.

Dla tak określonej bazy instytucyjnej poziomu metropolitalnego obliczono stopień centralności poszczególnych instytucji (Zuzańska-Żyśko, 2012). Przeanalizowana baza instytucyjna pozwoliła zidentyfikować 65 istotnych instytucji i usług poziomu metropolitalnego (rys. 2). Ową bazę instytucjonalizacji procesu metropolitalnego zidentyfikowano w 14 miastach centralnego zespołu metropolitalnego traktowanego jako GZM oraz w 4 miastach zewnętrznej strefy metropolitalnej (tabela 2).

Rys. 2. Instytucje poziomu metropolitalnego w ośrodku metropolitalnym (GZM) i miastach przyległych (opracowanie własne):

1 – granica Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, 2 – instytucje i usługi metropolitalne

Fig. 2. Institutions in the metropolitan core (GZM) and the nearest towns (own elaboration):

1 – the border of the core (the central metropolitan complex – GZM), 2 – institutions and metropolitan services

Struktura Górnośląskiego Obszaru Metropolitalnego w 2010 roku
(kryterium administracyjne), (Zuzańska-Żyśko, 2012)

Structure of the Upper-Silesian Metropolitan Area in 2010
(administrative criteria), (Zuzańska-Żyśko, 2012)

TABELA 1

TABLE 1

Obszar	Liczba gmin	Powierzchnia [km ²]	Liczba ludności	Gęstość zaludnienia [os./km ²]
Górnośląski Obszar Metropolitalny (GOM)	43	2 949	2 475 733	840
Centralny Zespół Metropolitalny (GZM)	14	1 218	1 952 756	1 603
Zewnętrzna strefa metropolitalna	25	1 483	465 575	314
Miasta-otoczenie	4	248	57 402	231

Analizę potencjału metropolitalnego w GOM przeprowadzono na podstawie bazy instytucyjnej identyfikowanej 11 kategoriami instytucji, które nazwano cechami metropolitalnymi, określającymi poziom metropolizacji (tabela 1). Obliczono dla nich stopień centralności i wyznaczono 5 typów:

- A – bardzo wysoki stopień centralności (1,00–0,71),
- B – wysoki stopień centralności (0,70–0,41),
- C – średni stopień centralności (0,40–0,31),
- D – niski stopień centralności (0,30–0,11),
- E – bez stopnia centralności (<0,10), (Zuzańska-Żyśko, 2012).

Analizując częstotliwość występowania cech metropolitalnych i wskaźnik ich centralności, można niejako waloryzować potencjał metropolitalny GOM. W tym celu posłużono się hierarchią miast (wg stopnia centralności) odwzorowaną następującą typologią:

- A – Katowice;
- B – Gliwice, Chorzów;
- C – Tychy, Sosnowiec, Zabrze;
- D – Ruda Śląska, Mysłowice, Bytom, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Piekary Śląskie, Tarnowskie Góry, Czeladź, Dąbrowa Górnicza;
- E – Jaworzno, Będzin, Mikołów.

Wybrane do analizy cechy i ich zróżnicowanie przestrzenne pozwalają wnioskować, że usługi i instytucje metropolitalne charakteryzuje różny poziom centralności. Najbardziej centralne okazały się instytucje „międzynarodowe”, w tym centrale banków ($C_j = 94$). Sektor finansowy jest niezwykle istotny z punktu widzenia rozwoju gospodarczego. Kształtuje procesy metropolizacji i warunkuje przepływ kapitału². W centralnym zespole metropolitalnym funkcjonuje około 450 oddziałów, placówek i filii różnych banków. Daje to ogromny potencjał finan-

² Najwięcej instytucji bankowych, zarówno centrali, oddziałów, jak i filii, ulokowano w Katowicach – 117, Gliwicach – 54, Sosnowcu – 48, Bytomiu i Zabrzu – po 31, następnie w Tychach i Dąbrowie Górniczej – po 27, w Rudzie Śląskiej – 25, Chorzowie – 23.

Instytucje i usługi metropolitalne w miastach GOM (cechy uporządkowane według współczynnika C_j),
(Zuzańska-Żyśko, 2012)
Institutions and metropolitan services in the cities in the Upper-Silesian Metropolitan Area (features in order of factor C_j),
(Zuzańska-Żyśko, 2012)

TABELA 2
TABLE 2

Struktura GOM	Gmina	Centra banku	Imprezy sportowe o zasięgu międzynarodowym	Sklepy, salony ekskluzywnych marek światowych	Ambasady, konsulaty	Parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, centra innowacji	Hotele cztero- i pięcioletni	Ekskluzywne salony samochodowe	Parki rozrywki, pola golfowe, opery, operki, filharmonie	Szpitala specjalistyczne, kliniki	Uczelnie wyższe	Węzły autostradowe istniejące lub w budowie, najważniejsze węzły dróg ekspresowych	Razem liczba usług / instytucji	Suma C_j	Współczynnik C_j	Funkcje metropolitalne
Centralny Zespół Metropolitalny	Katowice	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11	737	1,00	A
	Gliwice			+	+	+		+	+	+	+	+	8	482	0,65	B
	Chorzów		+				+	+	+	+	+		6	371	0,50	B
	Tychy		+				+			+	+	+	5	271	0,37	C
	Sosnowiec			+				+		+	+	+	5	265	0,36	C
	Zabrze				+			+		+	+	+	5	260	0,35	C
	Dąbrowa Górnicza								+	+	+	+	4	171	0,23	D
	Ruda Śląska										+	+	3	144	0,20	D
	Mysłowice					+					+	+	3	144	0,20	D

sowy. Gęstość placówek bankowych na tym obszarze należy do najwyższych w Polsce. W 12 miastach centralnego zespołu metropolitalnego na 1 km² przypada ponad 12 oddziałów i filii (Ilnicki, 2009). Jest to wynik porównywalny z rezultatami dla największych obszarów metropolitalnych w Polsce. Mimo to analizując zasięg oddziaływania sektora bankowego, okazało się, że na badanym obszarze znajduje się tylko jedna siedziba centrali banku – ING Bank Śląski Oddział w Katowicach.

Wysoką centralność instytucji poziomu metropolitalnego wykazują też wydarzenia sportowe o zasięgu międzynarodowym oraz usługi związane ze sprzedażą znanych światowych marek odzieżowych ($C_j = 83$). W badaniach największych metropolii świata wydarzenia sportowe wyższej rangi, np. igrzyska olimpijskie czy mistrzostwa świata, stanowią ważną cechę metropolitalności (Pankau, 2005; Jałowiecki, Szczepański, 2006; Szymańska, 2007). Aby określić poziom umiędzynarodowienia, przeanalizowano spotkania sportowe z udziałem zagranicznych drużyn. Miały one miejsce w Katowicach, w Hali Widowiskowo-Sportowej „Spodek”, Chorzowie na Stadionie Śląskim oraz w Tychach na Stadionie Zimowym.

Z kolei bardzo trudno identyfikowalną instytucją rangi metropolitalnej są sklepy światowych projektantów i dizajnerów mody. Ta cecha wymagała identyfikacji w terenie, gdyż nie ma danych na podstawie, których można sporządzić bazę instytucyjną w tym zakresie. Niemniej jednak przeprowadzone badania terenowe pozwoliły uchwycić wybrane marki, a wraz z nimi lokalizację usług o międzynarodowej renomie. Analiza pozyskanych danych empirycznych ujawnia fakt, że w GOM usługi te są słabo reprezentowane, występują nielicznie i są skoncentrowane w największych centrach handlowych lub hotelach o wysokim standardzie³. Odnotowano je zaledwie w 3 miastach (Katowicach, Gliwicach, Sosnowcu).

Ważnymi instytucjami kreującymi procesy metropolitalne są ambasady i konsulaty, parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości, centra innowacji, jak również hotele cztero- i pięciogwiazdkowe reprezentujące światowe standardy usług. Instytucje te charakteryzował także wysoki wskaźnik centralności ($C_j = 78$), chociaż w przypadku usług hotelowych można mówić raczej o niedorozwoju niż o rozwoju na poziomie metropolitalnym. Jest ich zaledwie 8, w tym 2 pięciogwiazdkowe (Monopol w Katowicach, Piramida Spa & Business w Tychach) oraz 6 czterogwiazdkowych zlokalizowanych w Katowicach, Chorzowie, a więc

³ Na badanym obszarze występują takie marki światowe, jak: Deni Cler Milano, Pierre Cardin, Armani Jeans JVC Versace, Marc Cain, Tru Trussardi, Mexx, Benetton, Burberry, Esprit, Marella, Max Mara, Patryzia Pepe, Timberland, Tally WeiJL, Liu Jo, Marina Rinaldi. Nie brano pod uwagę sklepów firmowych znanych marek sportowych, jak Adidas czy Nike, uznając je za zbyt powszechne. Nie uwzględniano również sieci sklepów marek krajowych, np. Monnari, Vanilla czy Getex, nie mają one bowiem swoich przedstawicielstw za granicą, np. w Londynie czy innych metropoliach światowych.

w części rdzeniowej metropolii oraz tuż przy jej granicach – w Czeladzi, w strefie zewnętrznej metropolii⁴.

Wysoka centralność cechuje parki technologiczne, inkubatory przedsiębiorczości oraz centra innowacji. Są to rzadkie instytucje związane z unowocześnieniem gospodarki i transferem nowych technologii. W Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym szczególnie istotny jest transfer badań naukowych do sfery gospodarczej, z uwagi na duży udział nierynkowych technologii i procesy restrukturyzacji w przeszłości (Tkocz, 2001). Instytucje tego typu są zlokalizowane tylko w 4 miastach⁵ centralnego zespołu metropolitalnego: Katowicach, Rudzie Śląskiej, Zabrze i Gliwicach. Centra te są symbolem nowoczesności i innowacyjności gospodarki, mają na celu rozwój przemysłów wysokotechnologicznych opartych na wiedzy naukowej. Prowadzą też inicjatywy na rzecz metropolii. Na przykład utworzenie Parku Naukowo-Technologicznego „Technopark Gliwice” pociągnęło za sobą powstanie wielu instytucji oferujących najnowsze osiągnięcia technologiczne (Szajnowska-Wysocka, 2009). Działalność innowacyjna obejmuje takie sfery, jak: elektronika, biotechnologia, teleinformatyka, technologie proekologiczne czy medyczne. W Gliwicach działa także Ośrodek Innowacji NOT. Z kolei w Katowicach ulokowane zostały: Regionalne Centrum Innowacji i Transferu Technologii, Centrum Innowacji, Transferu Technologii i Rozwoju oraz Park Naukowo-Technologiczny „Euro-Centrum”. Do proinnowacyjnych instytucji można również zaliczyć Śląski Park Przemysłowo-Technologiczny w Rudzie Śląskiej oraz Centrum Innowacji i Transferu Technologii Politechniki Śląskiej w Zabrze.

Oprócz instytucji metropolitalnych o wysokiej centralności na analizowanym obszarze znajdują się też inne usługi, które współtworzą procesy metropolizacji. Odznaczają się one średnim poziomem centralności (Zuzańska-Żyśko, 2012). Zaliczamy do nich wybrane marki samochodów⁶ oraz instytucje związane z usługami kulturalno-rozrywkowymi, jak: parki rozrywki⁷ (lunaparki), aquaparki, pola golfowe, opery, operetki i filharmonie, a także nowoczesne centra handlowe o zasięgu ponadregionalnym⁸. Na analizowanym obszarze obiekty świadczące

⁴ Hotele o bardzo wysokim standardzie znajdują się w ośrodkach turystycznych w Ustroniu i Wiśle – małych miastach turystycznych oddalonych około 80 km od obszaru metropolitalnego (Tkocz, Zuzańska-Żyśko, Pytel, 2009; Petryszyn, Zuzańska-Żyśko, 2009).

⁵ W 2012 roku powołano i utworzono kolejny Park Technologiczny w Sosnowcu.

⁶ Zaliczono do nich takie marki, jak: Lexus, Porsche, Volvo, Land Rover, Dodge, Infinity, Yaguar, Jeep, Lancia, Chrysler, Saab, Mini, BMW, Audi, Mercedes, Alfa Romeo. Jedynie 5 luksusowych marek samochodów obecnych w Polsce nie miało swojego przedstawicielstwa w GOM (Bentley, Hammer, Cadilac, Corvette, Maybach).

⁷ Nie uwzględniano tu parków rozrywki przy centrach handlowych.

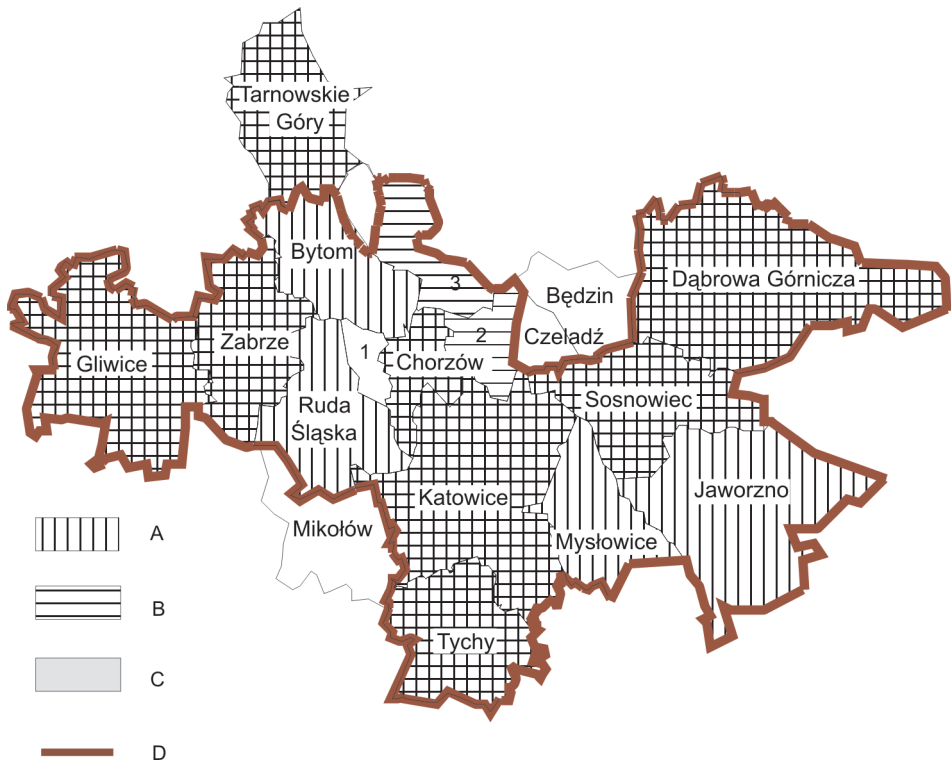
⁸ W Katowicach za instytucję poziomu metropolitalnego uznano tylko jedno, spośród 46 położonych w 19 miastach województwa śląskiego w 2008 roku, centrum handlowe Silesia City Center Katowice. Zaliczono je do usług kulturalno-rozrywkowych, z uwagi na rozwiązania architektoniczne na miarę europejskich metropolii, największą powierzchnię sklepów w całym regionie (około 300 sklepów po rozbudowie) oraz znaczący potencjał konsumentów (1,3 mln miesięcznie). Centrum

usługi rozrywkowe są rozproszone. Można to tłumaczyć związkiem tego typu usług z koniecznością inwestycji na terenie zajmującym znaczną powierzchnię oraz z lokalizacją poza rdzeniem obszaru metropolitalnego, co z kolei wynika z korzystniejszej renty gruntowej (tańsza ziemia) i ogólnego kosztu inwestycji. Do instytucji rozrywkowo-wypoczynkowych zaliczono: znany park rozrywki „Śląskie Wesołe Miasteczko” (Chorzów), Operę Śląską (Bytom), Operetkę (Gliwice), Filharmonię Śląską (Katowice), pola golfowe (Siemianowice Śląskie, Pszczyna), aquaparki (Tarnowskie Góry, Dąbrowa Górnicza).

Potencjał metropolizacji można wyrazić liczbą instytucji w postaci ekskluzywnych salonów samochodowych. W części rdzeniowej analizowanego obszaru metropolitalnego znajduje się co najmniej 158 salonów sprzedaży różnych marek samochodów, ale tylko niektóre z nich reprezentują klasę lux i umiejscawiają ich użytkowników wśród elit klasy metropolitalnej. Jedynie 5 miast miało na swoim terenie luksusowe salony sprzedaży wymienionych wcześniej marek. Samochody te sprzedawano w 20 punktach (rys. 3). Niskim poziomem centralności ($C_j = 44-33$) odznaczały się węzły autostrad oraz skrzyżowania z ważniejszymi drogami ekspresowymi i krajowymi, uczelnie wyższe, a także wyspecjalizowane placówki z zakresu ochrony zdrowia. Nie można negować ich wagi, jednak z racji powszechniejszego występowania ich centralność znaczeniowa jest mniejsza.

Wymienione wcześniej instytucje powinny być rozpatrywane w kategorii jakościowych powiązań i przepływów. Na przykład uwzględniając najbardziej rozwinięte obszary metropolitalne i porównując ich bazę transportu lotniczego, kolejowego oraz sieci szybkich dróg ekspresowych i autostrad, zidentyfikowana baza, choć na analizowanym obszarze wydaje się zadowalająca w skali regionalnej, w skali metropolitalnej może być uznana za bardzo słabo rozwiniętą. Jednak biorąc pod uwagę przepływy ruchu samochodów osobowych na dobę, można wyznaczyć centralne dla obszaru metropolitalnego węzły strategiczne. Podobnie rzecz się ma z uczelniami wyższymi, które są istotnym elementem potencjału naukowo-badawczego. Uczelnie wyższe przyczyniają się do postępu technologicznego. Są krzewicielami wiedzy i osobowości, a ich absolwenci stanowią kapitał społeczny metropolii. Uczelnie wyższe są nieodzownym elementem metropolii. Co ważne, kreuja przyszyły kapitał ludzki, a więc między innymi elity polityczne, kadry zarządzające. Są zatem bezpośrednio odpowiedzialne za jakość klasy metropolitalnej, kształtowanie nowoczesnego myślenia i popularyzację wiedzy o metropoliach, związkach naszego życia z funkcjami metropolitalnymi. W 2006 roku w województwie śląskim studiowało 207,7 tys. studentów, co stanowi ponad 10% liczby wszystkich studentów w Polsce (2. miejsce po województwie mazowieckim). W świetle badań empirycznych z 2010 roku w GOM szkolnictwo wyższe było reprezentowane przez 60 uczelni – 29 publicznych i 31 niepublicznych. Jednak

stanowi też ważny symbol tego obszaru, powstało bowiem na zrewitalizowanych terenach po Kopalni Węgla Kamiennego „Kleofas”.

Rys. 3. Wybrane instytucje metropolitalne w 2010 roku (wg Zuzańska-Żyśko, 2012):

A – uczelnie wyższe, B – szpitale specjalistyczne, kliniki, instytucje zdrowotne ponadregionalne, C – ekskluzywne salony samochodowe, D – granica Górnośląskiego Związku Metropolitalnego; 1 – Świętochłowice, 2 – Siemianowice Śląskie, 3 – Piekary Śląskie

Fig. 3. Selected metropolitan institutions in 2010 (after Zuzańska-Żyśko, 2012):

A – higher schools, B – institutions of health, specialized hospital, clinics, C – exclusive car showroom, D – border of Gornoslaski Obszar Metropolitalny; 1 – Świętochłowice, 2 – Siemianowice Śląskie, 3 – Piekary Śląskie

właściwa ich ocena powinna się odnosić do jakości kształcenia, powiązań z innymi uniwersytetami czy chociażby kontaktów wymiany międzynarodowej. Badania w aspekcie powiązań naukowo-badawczych między polskimi ośrodkami metropolitalnymi przeprowadził Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie. Według jego ustaleń, Górnośląski Obszar Metropolitalny ma istotne powiązania sieciowe w zakresie współpracy naukowo-badawczej z innymi ośrodkami podobnej rangi w kraju. Współpraca odbywa się między innymi w zakresie recenzowania prac doktorskich, projektów unijnych, wniosków patentowych czy wzorów przemysłowych. Istnieją też formalne powiązania między instytucjami proinnowacyjnymi (Komornicki, Siłka, 2011).

Wnioski końcowe

Podsumowując procesy metropolizacji w konurbacji górnośląskiej, można wysnuć następujące wnioski:

- Miasta konurbacji powinny z sobą współpracować, by efektywniej rozwiązywać wspólne problemy. Przejawem tej współpracy są ponadlokalne inicjatywy, które przyczyniają się do zdynamizowania procesów metropolitalnych.
- Samorządy dostrzegają siłę gospodarczą we wspólnych inicjatywach na rzecz rozwoju metropolitalnego.
- Związek komunalny pod nazwą GZM należy traktować jak ośrodek metropolitalny, ponieważ tworzące go miasta w istocie stanowią jedną przestrzeń zurbanizowaną w sensie przestrzennym, w której zachodzą procesy metropolitalne o różnej skali natężenia.
- Związek komunalny KZK GOP można traktować jako instytucję o charakterze metropolitalnym, jednak jego nazwa, z uwagi na nieaktualną już formę, powinna ulec zmianie.
- W konurbacji górnośląskiej widoczne są oznaki procesu metropolizacji w postaci niewielkiej bazy instytucji o charakterze ponadregionalnym, która tworzy podstawę do kształtowania się funkcji metropolitalnych.
- Monitoring bazy instytucjonalnej poziomu metropolitalnego wskazuje, że wszystkie miasta GZM mają przynajmniej jedną instytucję lub usługę wyższego rzędu o charakterze metropolitalnym. Jednak procesy metropolitalne dopiero kształtują się na tym obszarze, a ich baza instytucjonalna jest jeszcze słabo rozwinięta w stosunku do możliwości rozwojowych.
- Instytucje poziomu metropolitalnego są rozproszone w wielu miastach, co wynika z policentryczności układu osadniczego o genezie konurbacji oraz z wczesnej fazy metropolizacji na tym obszarze.
- Metropolitalna baza instytucjonalna najlepiej rozwinięta jest w Katowicach, które mają powiązania międzynarodowe w aspekcie finansów, imprez sportowych, handlu, sieci hoteli oraz za pomocą administracji placówek dyplomatycznych; tym samym pełnią funkcje centralne najwyższego rzędu. Rolę ośrodków uzupełniających odgrywają Gliwice i Chorzów. Średni poziom centralności cechuje Tychy, Sosnowiec i Zabrze, co oznacza, że na ich terenie procesy metropolizacji dopiero zaczynają się kształtować. W pozostałych miastach procesy metropolizacji są słabo zaznaczone.
- Przeanalizowana baza instytucyjna początkującej metropolizacji wskazuje na hierarchię centralności poszczególnych kategorii instytucji. Do najrzadszych należą centrale banków (główne siedziby), imprezy sportowe o charakterze międzynarodowym oraz handel prowadzony przez międzynarodowe salony znanych projektantów mody i europejskie sieci markowej odzieży. Tym samym charakteryzuje je najwyższa centralność.

- W przypadku wielu instytucji, między innymi naukowych, placówek zdrowotnych, konieczne jest określenie ich zasięgu oddziaływania i powiązań z innymi obszarami metropolitalnymi (studenci zagraniczni, staże międzynarodowe, pacjenci z innych regionów Polski).

Literatura

- Bassand M., 1997: *Metropolisation et inegalites sociale*. Lausanne, Presses Polytechniques et Universitaires Romandes, s. 45–51,
- Chmielewska M., Szajnowska-Wysocka A., 2010: Metropolia „Silesia” – aspiracje konurbacji górnośląskiej. W: „Acta Geographica Silesiana”. 7. Sosnowiec, WNoZ UŚ, s. 5–10.
- Christaller W., 1933: Ośrodki centralne w południowych Niemczech. W: *Teoria ośrodków centralnych*. PZLG 1963, z. 1, s. 1–72.
- Hibszer A., Petryszyn J., Runge J., 2008: Położenie, obszar i zadania Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. W: *Górnośląski Związek Metropolitalny. Zarys geograficzny*. Red. R. Dulias, A. Hibszer. Sosnowiec, s. 9–15.
- Ilnicki D., 2003: Miasta polskie jako potencjalne metropolie o znaczeniu kontynentalnym (próba identyfikacji). W: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. Red. I. Jażdżewska. Łódź, Uniwersytet Łódzki.
- Ilnicki D., 2009: Przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju usług w Polsce. Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania badań. Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, s. 92–94.
- Jałowiecki B., 1999: *Metropolie*. Białystok.
- Jałowiecki B., 1999: Współczesne przekształcenia struktury osadniczej i przestrzeni miejskiej. W: *Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*. Biuletyn KZK PAN, z. 186, s. 27–76.
- Jałowiecki B., 2000: *Spółczesna przestrzeń metropolii*. Warszawa, s. 29–59.
- Jałowiecki B., Szczepański M., 2002: *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Warszawa, 214–279.
- Jałowiecki B., Szczepański M., 2006: *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Warszawa.
- Klasiak A. (red.), 2008: *Aktywność przedsiębiorcza i konkurencyjność ekonomiczna miast w procesie restrukturyzacji aglomeracji miejskich*. Katowice.
- Komornicki T., Siłka P., red., 2011: *Functional linkages between polish metropolises*. Warsaw, Polish Academy of Sciences, Committee of Spatial Economy and Regional Planning.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Projekt, 2010, Warszawa.
- Korcelli P., 2011: Obszary metropolitalne a funkcjonalne obszary miejskie. W: *Miasto. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*. Red. S. Kaczmarek. Łódź, s. 43–50.
- Lackowska M., 2009: *Zarządzanie obszarami metropolitalnymi w Polsce*. Warszawa.
- Liszewski S., 2008: *Formy i struktury przestrzenne wielkich skupisk miejskich*. W: *Geografia urbanistyczna*. Red. S. Liszewski. Łódź, s. 187–233.
- Maik W., 2003: *Pojęcie metropolii a problem badania funkcji metropolitalnych*. W: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni. XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. Red. I. Jażdżewska. Łódź, Uniwersytet Łódzki, s. 9–17.

- Markowski T., Marszał T., 2006: Metropolie. Obszary metropolitalne. Metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe. Warszawa, KPZK PAN.
- Markowski T., Marszał T., 2007: Metropolie i procesy metropolizacji w Polsce. W: Procesy metropolizacji w regionie podkarpackim Rzeszów – Lwów. Red. Z. Makieła, R. Fedan. Biuletyn KPZK PAN, z. 230.
- MCG. Masłowska Consulting Group. Kompleksowe informacje dla inwestorów. Raport, 2007, Katowice.
- Mościcki B., 2007: Górnośląski Związek Metropolitalny. Wspólnota, nr 29.
- Pankau F., 2005: Obszar metropolitalny Zatoki Gdańskiej – problemy rozwoju, delimitacji, planowania zagospodarowania przestrzennego. W: Planowanie i zarządzanie w obszarach metropolitalnych. Red. T. Markowski. Biuletyn KPZK PAN, z. 221, s. 132–146.
- Parysek J.J., 2003: Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne. W: Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni. XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście. Red. I. Jażdżewska. Łódź, Uniwersytet Łódzki, s. 19–40.
- Petryszyn J., 2011: Główne centra metropolii „Silesia”. W: „Acta Geographica Silesiana”. 10. Sosnowiec, WNoZ UŚ, s. 36–44.
- Petryszyn J., Zuzañska-Żyśko E., 2008: Osadnictwo miejskie Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. W: Górnośląski Związek Metropolitalny. Zarys geograficzny. Red. R. Dulias, A. Hibszer. Sosnowiec, s. 180–189.
- Petryszyn J., Zuzañska-Żyśko E., 2009: Etapy rozwoju gospodarczego i przestrzennego Ustroń. W: „Geographia. Studia et Dissertationes”. T. 31. Red. T. Szczypek. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 127–145.
- Procesy i struktury demograficzno-społeczne na obszarze województwa śląskiego w latach 1988–2008. Katowice, s. 111–157.
- Riley R., Tkocz M., 1998: Coal mining In Upper Silesia under communism and capitalism. *European Urban and Regional Studies*, v. 5, nr 3, s. 217–235.
- Rubenstein J.M., 2003: *An Introduction to Human Geography*. New Jersey.
- Słodczyk J., 2004: Identyfikacja i kształtowanie się funkcji metropolitalnych. W: Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery. Red. S. Korenik, K. Szolek. Biuletyn KPZK PAN, z. 214, s. 45–53.
- Smętkowski M., Jałowicki B., Gorzelak G., 2009: Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje. *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 1, s. 52–73.
- Soldatos P., 1987: *La nouvelle génération des villes internationales*. Montreal, s. 7–117.
- Strategia Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia” do 2025 r., 2010, Katowice.
- Szajnowska-Wysocka A., 1999: Wprowadzenie. W: *Studium wiedzy o regionie śląskim*. Katowice, s. 7–14.
- Szajnowska-Wysocka A., 2008: Rewitalizacja obszarów pogórnich (na przykładzie KWK „Katowice-Kleofas”). *Geograficzne aspekty antropopresji*. Sosnowiec, s. 115–120.
- Szajnowska-Wysocka A., 2009: Technopolia w konurbacji górnośląskiej (Technopark Gliwice). W: *Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych*. 40, Katowice–Sosnowiec, WNoZ-WBiOŚ UŚ, s. 180–187.
- Szajnowska-Wysocka A., 2011: Od konurbacji górnośląskiej do metropolii „Silesia”. W: *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*. Nr 20, T. 2. Red. B. Namysłak. Wrocław, s. 119–132.
- Szymańska D., 2007: *Urbanizacja na świecie*. Warszawa, 390 s.
- Szymańska D., 2009: *Geografia osadnictwa*. Warszawa, 398 s.
- Śleszyński P., 2003: Funkcje metropolitalne Warszawy – zarys problematyki. W: *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*. XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście. Red. I. Jażdżewska. Łódź, Uniwersytet Łódzki, s. 119–133.
- Tkocz M., 2001: *Restrukturyzacja przemysłu regionu tradycyjnego*. Katowice, s. 126–154.

- Tkocz M., Zuzanska-Żyśko E., Pytel S., 2009: Wisła – jeden z ośrodków turystycznych w zapleczu Katowickiego Obszaru Metropolitalnego. W: Funkcja usługowa małych miast. Red. T. Marszał. Łódź, s. 89–107.
- Węclawowicz G., Bański J., Degórski M., Komornicki T., Olszewski P., 2006: System osadniczo-administracyjny i powiązania funkcjonalne. W: Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wieku. Monografie. 6, Warszawa.
- Zborowski A., 2005: Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa). Kraków.
- Zuzanska-Żyśko E., 2007: Małe miasta w strefie oddziaływania ośrodków regionalnych. W: Małe miasta w obszarach metropolitalnych. Red. K. Heffner, T. Marszał. Biuletyn KPZK PAN, z. 232, s. 62–78.
- Zuzanska-Żyśko E., 2011: Aire Métropolitaine de la Haute-Silésie – essai de délimitation en approche structurelle. In: R. Pyka (sous la direction de). Entre la coopération et la concurrence. La gouvernance et le développement équilibré des espaces métropolitains français – conclusions pour la Pologne. Katowice, s. 185–205.
- Zuzanska-Żyśko E., 2012: Funkcje metropolitalne w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym. Studia Regionalne i Lokalne [Warszawa], nr 2, s. 39–61.

www.dealerzy.maxiauto.pl
www.gddkia.gov.pl
www.katowice-airport.com
www.stat.gov.pl
www.kzkgop.pl

Алиция Шайновска-Высоцка, Эльжбета Зузаньска-Жисько

ПРОЦЕСС МЕТРОПОЛИЗАЦИИ В ВЕРХНЕСИЛЕЗСКОЙ КОНУРБАЦИИ

Резюме

Статья является попыткой представить процесс метрополизации на территории Верхнесилезской конурбации. Цель статьи – охарактеризовать обусловленность формирования „метрополии” путем обсуждения институционального базиса метрополитального уровня в Верхнесилезской конурбации, стремящейся к метрополии „Силезия”. Статья состоит из двух частей. В первой представлены теоретические и методологические предпосылки, объяснены основные понятия, дана характеристика территории исследований на фоне иных метрополитальных регионов Польши. Во второй же части обсуждены первые опыты функционирования метрополитальных учреждений, отличающихся характером муниципальных союзов в Верхнесилезской конурбации, а также проанализирован институциональный базис метрополитального уровня. На исследуемой территории институциональный базис развит слабо по отношению к возможностям. Процессы метрополизации только стали развиваться. Учреждения метрополитального уровня рассеяны по многим городам, что является результатом полицентричности поселенческой системы в генезисе конурбации, а также ранней фазы метрополизации. Метрополитальный институциональный базис лучше всего развит в г. Катовице, в остальных же городах еле проявляется.

METROPOLISATION IN THE UPPER-SILESIAN CONURBATION

Summary

The article is an attempt to show the processes of metropolisation of the Upper-Silesian Conurbation. Its aim is to highlight the determinants of forming of “metropolis”, through showing the institutional base of metropolitan level in the Upper-Silesian conurbation, aspiring to “Silesia” metropolis. The article is composed of two parts. In the first one, theoretical and methodical assumptions were presented, basic concepts were explained, as well as the area of research, juxtaposed to other metropolitan areas in Poland, was characterised. In the second part, the first attempts of empowerment of metropolitan institutions of the municipal union character in the Upper-Silesian Conurbation, and the institutional base of metropolitan level, were analysed. In the Upper-Silesian Conurbation, the institutional base is still poorly developed, in relation to the developmental possibilities. The metropolitan processes in this area are only developing. The institutions of metropolitan level are dispersed in many towns, which results from the policentricity of the colonisation system of conurbation genesis, as well as from the early phase of metropolisation in this area. The metropolitan institutional base is developed best in Katowice. In the remaining towns, it is weakly marked.